

SWOT-АНАЛІЗ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВІТЧИЗНЯНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

У статті подано результати SWOT-аналізу імплементації інклюзивного освітнього середовища у вітчизняних університетах. Проведений SWOT-аналіз імплементації інклюзивного освітнього середовища у вітчизняних університетах засвідчив такі позитивні характеристики: значне прагнення ЗВО до впровадження інклюзивної освіти, підтримка інклюзивності освітнього простору, що забезпечує доступність освіти для всіх категорій студентів; створення сприятливих умов для толерантного прийняття «особливих» здобувачів освіти у спільноті науково-педагогічних працівників та студентів; проведення заходів для соціалізації, соціальної адаптації та інтеграції осіб з ООП у колективі студентів; стимулювання творчих напрацювань науково-педагогічних працівників щодо вдосконалення професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього простору.

У результаті SWOT-аналізу виокремлено сильні сторони інклюзивного освітнього середовища в університетах: забезпечення права особи з особливими потребами на отримання якісної освіти; створення спеціальних безбар'єрних умов для навчання таких студентів; розширення можливостей професійної орієнтації та працевлаштування молоді з особливими потребами. Слабкими сторонами створення інклюзивного освітнього середовища в українських університетах є: несформованість нормативно-правової бази; відсутність адаптованої моделі організації інклюзивної вищої освіти; проблеми практичної організації інклюзивного середовища у ЗВО.

Труднощами в організації навчання студентів з ООП у закладах вищої освіти виявилися: використання спеціальних освітніх маршрутів для осіб з ООП; застосування спеціальних навчальних засобів і технічних пристроїв відповідно до потреб цих осіб; безбар'єрність фізичного середовища закладу вищої освіти; неготовність науково-педагогічних працівників до організації освітньої діяльності студентів з ООП.

Врахування переваг і слабких сторін забезпечує успішність створення інклюзивного середовища у закладах вищої освіти, що передбачає гармонійне поєднання психолого-педагогічних умов, технічних засобів і ресурсів університетів для організації освітнього процесу з особами, які мають особливі освітні потреби.

Ключові слова: вища освіта, заклад вищої освіти, інклюзія, інклюзивне освітнє середовище, сильні і слабкі сторони, студент з особливими освітніми потребами, SWOT-аналіз, університет.

У світлі останніх реформаційних змін української системи освіти особливої уваги заслуговує проблема імплементації інклюзивної освітньої політики у закладах вищої освіти.

Нині організація інклюзивного навчання в Україні здійснюється відповідно до прийнятих нормативно-правових документів, які закріплюють державні гарантії щодо надання освітніх послуг дітям і молоді з особливими потребами: Закон України «Про освіту» № 2145-VII від 05.09.2017 (із змінами щодо організації освітнього процесу для різних категорій дітей); Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів» (№ 4213-VI від 22.12.2011); Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (№ 1324-VII від 5.06.2014); Концепція розвитку інклюзивної освіти (затверджена Наказом МОН України від 01.10.2010 № 912), в змісті якої визначені шляхи впровадження інклюзивної освіти; Указ Президента України № 344/2013 від 25.03.2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»; Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» (№ 635 від 10.07.2019); Наказ МОН України від 14.06.2013 № 768 «План заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів» та ін.

19 листопада 2020 року відбулася важлива онлайн-подія, присвячена розвитку Болонського процесу – Конференція міністрів вищої освіти Європейського простору вищої освіти «Embrace the challenge, create new opportunities and cancel differences» (м. Рим, Італія). У ході цієї конференції обговорено стан впровадження положень Болонського процесу в Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО), визначено вектори роботи на наступні десять років (до 2030 року). У Римському Комюніке підтверджено зобов'язання всіх 48 країн-членів Болонського процесу розвивати більш інклюзивний, інноваційний, взаємопов'язаний та стійкий Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) [5].

Міністри вищої освіти засвідчили свої бачення ЄПВО як «простору, де студенти, працівники та випускники можуть вільно пересуватися, вчитися, викладати й проводити дослідження». ЄПВО нового бачення (візії) має повною мірою поважати фундаментальні цінності вищої освіти та демократії і верховенства права. Для досягнення цього бачення всі країни-учасниці Болонського процесу зобов'язуються будувати інклюзивний, інноваційний та взаємопов'язаний ЄПВО на підтримку стійкої, згуртованої та мирної Європи.

Римське Комюніке приділяє ключову увагу фундаментальним цінностям вищої освіти – академічній свободі, університетській автономії та верховенству права. Відповідно до основних положень, засвідчених у ньому, міністри підписали зобов'язання посилювати соціальну інклюзію та покращувати якість освіти, повною мірою використовуючи нові можливості, надані цифровізацією сучасного суспільства, і дотримуючись етичних стандартів та прав людини без негативних наслідків для інклюзії [5].

Водночас, незважаючи на актуальність вирішення проблеми задоволення освітніх і соціальних потреб молоді з особливими освітніми потребами, «аналіз стану трансформації освітніх закладів для цієї категорії студентів засвідчив відсутність цілісного, ґрунтовного підходу щодо імплементації інклюзивної освітньої політики у вищих закладах освіти» (Т. Кузьменко [3, с. 32]).

Дослідження системи організації інклюзивного навчання та його супроводу в університетах, проведене Т. Качаловою і Т. Черненко, свідчать про: відсутність достатньої кількості підготовлених фахівців для роботи зі студентами з особливими освітніми потребами; недостатній рівень інклюзивної компетентності викладацького складу; низький рівень супроводу «особливих студентів»; недостатнє спеціальне обладнання аудиторій, тренінгових кімнат та облаштування безбар'єрного освітнього середовища закладу вищої освіти; недостатність залучення студентської аудиторії до супроводу студентів з особливими освітніми потребами; відсутність умов для творчого особистісного розвитку студентів з особливими освітніми потребами [2, с. 66].

Аналіз філософських, соціологічних, психолого-педагогічних джерел засвідчує неухильне зростання науково-дослідницького інтересу до створення інклюзивного середовища в закладах вищої освіти, що дає змогу молоді з особливими освітніми потребами отримати доступ до освітніх послуг університетів.

Досліджуючи процес формування інклюзивного середовища, науковці акцентують свою увагу, зокрема, на обґрунтуванні концептуальних засад навчання осіб з особливими освітніми потребами (ООП) в інклюзивному освітньому середовищі (А. Колупаєва, К. Кольченко, Г. Нікуліна і П. Таланчук, М. Чайковський та ін.); організації інклюзивного освітнього простору у закладах вищої освіти (К. Кольченко, Т. Кузьменко, П. Таланчук, І. Малишевська); забезпеченні супроводу навчання студентів з особливими освітніми потребами (М. Чайковський та ін.).

Проте проблема створення інклюзивного освітнього середовища закладів вищої освіти Україні лише фрагментарно відображена у науковій літературі. Недостатність теоретико-методологічних даних, що розкривають організацію інклюзивного освітнього середовища у вітчизняних університетах, відбивається на якості реалізації інклюзивної освіти, а тому проведення SWOT-аналізу інклюзивного освітнього середовища ЗВО може бути науковим підґрунтям для розроблення стратегій його формування.

Метою цієї статті є здійснення SWOT-аналізу інклюзивного освітнього середовища закладів вищої освіти України, що передбачає виконання таких завдань дослідження: виокремити сильні і слабкі сторони створення інклюзивного освітнього середовища в ЗВО України; визначити потенційні можливості для імплементації інклюзивного освітнього простору у вітчизняних університетах.

Останнім часом актуалізується проблема забезпечення права на отримання якісної освіти для молоді з особливими освітніми потребами, що передбачає необхідність створення інклюзивного освітнього середовища в закладах вищої освіти.

Під поняттям «середовище» розуміється «безпосереднє оточення особистості, сукупність різних умов її функціонування і життєдіяльності, міжособистісних відносин з людьми, що сприяє особистісному розвитку людини, забезпечуючи взаємодію навчання і виховання» [4, с. 21].

П. Таланчук розглядає інклюзивне освітнє середовище як вид освітнього середовища, що забезпечує всім суб'єктам освітнього процесу можливість для ефективного саморозвитку, передбачає розв'язання проблеми освіти дітей та молоді з особливими потребами шляхом адаптації освітнього простору до потреб кожного учасника освітнього процесу, охоплюючи реформування такого процесу, методичну гнучкість і варіативність, сприятливий психологічний клімат в освітньому колективі і закладі, обладнання приміщень для потреб усіх учасників, що забезпечує їх повну участь в освітньому процесі [7].

Поділяємо думку П. Таланчука про те, що інклюзивне освітнє середовище забезпечується умовами та можливостями, адаптованими до потреб суб'єктів освітнього процесу з ООП для ефективного професійного розвитку і саморозвитку, що забезпечує їх повноцінну участь в освітньому процесі закладу вищої освіти [7].

Однак нині наявні значні труднощі імплементації інклюзивного освітнього середовища у вітчизняних університетах. За нашими спостереженнями, кількість осіб з особливими освітніми потребами, які вступають до закладів вищої освіти, вкрай низька. Молодь неохоче залучається до професійного навчання і отримання кваліфікації. На нашу думку, це частково пояснюється недостатністю підготовки до підвищених навантажень розумової діяльності у закладах вищої освіти, невідповідністю технічних умов закладів вищої освіти до фізичних потреб таких здобувачів освіти. Найчастіше аудиторії закладів освіти не обладнані приладами і засобами, відповідними до потреб молоді з порушеннями психофізичного розвитку, і далі, ніж до холу університету вони не можуть потрапити через відсутність пандусів усередині закладу (особи з порушеннями опорно-рухового апарату), не можуть якісно засвоїти навчальний матеріал через недостатню освітленість чи неправильну ехо-локацію кабінетів (слабозорих і слабчуючих студентів) тощо.

Часткове підтвердження своєї думки знаходимо у праці Т. Кузьменко, яка засвідчує, що часто мотивація студентів із ООП до вступу в університети є зниженою. За спостереженнями дослідниці, молодь з особливими освітніми потребами, маючи досвід інтегрованого чи інклюзивного навчання в школі, не поспішає вступати до закладів вищої освіти, оскільки знає, що її потреби не враховуються, обладнання для ефективного навчального процесу не досить [3, с. 32].

Окреслюючи переваги і недоліки впровадження інклюзивного освітнього середовища вищої освіти, звернемось до спеціального методу SWOT-аналізу, що визначається як «універсальна методика стратегічного

планування, яка спрямована на пошук нових можливостей та визначення потенційних ризиків для ефективного формування об'єкта дослідження, що передбачає виділення та розгляд чотирьох категорій факторів: сильні сторони (strengths), слабкі сторони (weaknesses), можливості (opportunities) та загрози (threats)» [6, с. 172].

Здійснивши SWOT-аналіз імплементації інклюзивного освітнього середовища у системі освіти, спираючись на погляди І. Малишевської [4], С. Наход [6], встановили, що сильними сторонами організації інклюзивної освіти є: реалізація демократичних основ громадського устрою (забезпечення права особи з ООП на освіту, її зміст та вибір установи, яка надає освітні послуги); наявність безбар'єрного фізичного і психологічного середовища освітнього закладу; полісуб'єктність освітнього простору (різновекторність супроводу освітніх процесів; наявність реальних умов соціалізації, соціальної адаптації та інтеграції осіб з ООП); забезпечення доступності різних ресурсів освітнього середовища для всіх студентів; мінімізація дискримінації та соціальних стереотипів, виникнення нових векторів професійного розвитку фахівців, які працюють з молоддю з ООП; забезпечення справжньої індивідуалізації освітнього процесу; розширення можливостей професійної орієнтації та працевлаштування молоді з ООП; створення умов для формування моральних якостей та соціального інтелекту всіх студентів; формування у суспільстві навичок толерантності, поваги до молоді з ООП.

Слабкі сторони інклюзивного освітнього середовища вищої освіти в Україні включають змістово-функціональні та організаційні аспекти, що визначають діяльність фахівців, які працюють з молоддю з ООП у напрямі їхньої професійної підготовки.

Загрозами до впровадження інклюзивного освітнього середовища вищої освіти за І. Малишевською [4], С. Наход [6], є: несформованість нормативно-правової бази, що регламентує всі аспекти інклюзивної освіти у системі вищої освіти; необізнаність суспільства щодо змін у системі освіти, недостатня інформованість потенційних і реальних споживачів освітніх послуг; відсутність системи послідовної роботи, спрямованої на підтримку інклюзивної освіти; несформованість моделі соціально-професійного партнерства фахівців соціально-педагогічного профілю і батьків дітей з ООП у справі подальшого навчання учня у закладах вищої освіти; відсутність адаптованої моделі організації інклюзивної освіти у ЗВО; проблеми практичної організації інклюзивного середовища у ЗВО (неготовність науково-педагогічних працівників (НПП) до реалізації інклюзивної освіти студентами з ООП; соціально-психологічна проблема адаптації та соціалізації осіб з ООП у студентському середовищі, загроза неприйняття їх до колективу, відсутності толерантності з боку здорових студентів та їхніх батьків).

Водночас погоджуємось з думками В. Бондар [1] і С. Наход [6], що можливості інклюзивного середовища вищої освіти включають: підготовку соціальної спільноти до прийняття людей з ООП на професійних місцях; появу експериментальних закладів інклюзивної вищої освіти, які впроваджують практики інклюзивного освітнього середовища; залучення засобів масової інформації до роботи з формування позитивного іміджу інклюзивної освіти; зацікавленість соціальної спільноти, батьків осіб з ООП, представників громадських об'єднань, фахівців, які надають освітні послуги цим дітям та молоді (вчителі-дефектологи, корекційні педагоги, соціальні педагоги, психологи) у підготовці фахівців, які забезпечують якість інклюзивної освіти [1; 6].

На основі вивчення політики імплементації інклюзивного освітнього простору в провідних закладах України із впровадження інклюзії здійснено SWOT-аналіз особливостей нормативно-правового, освітньо-програмового, матеріально-технічного забезпечення університетів для організації ефективного освітнього процесу для студентів з ООП. Проаналізовано сильні і слабкі сторони сформованості інклюзивного освітнього середовища у таких університетах, як: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (ВМУРоЛ «Україна»), Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова (НПУ імені М. Драгоманова), Київський університет імені Бориса Грінченка (КУ ім. Б. Грінченка), Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУ імені Т. Шевченка). В цих університетах професійну освіту отримують фахівці багатьох напрямів підготовки, включаючи педагогічну, юридичну, медійну, міжнародно-економічну, соціологічну, фінансову сферу професійної самореалізації особистості. Вибір вказаних ЗВО насамперед зумовлений їх високим рейтингом серед роботодавців та багатовекторністю професійної підготовки фахівців.

Встановлення рівня сформованості інклюзивного освітнього середовища у закладах вищої освіти нами здійснено за такими показниками, як: політика закладу вищої освіти щодо доступності освіти для студентів з ООП; особливості навчання і викладання у закладах вищої освіти для студентів з ООП; інфраструктура та матеріально-технічне забезпечення закладу вищої освіти для організації ефективного освітнього процесу для студентів з ООП. Запропонований перелік показників став підґрунтям для SWOT-аналізу інклюзивного освітнього середовища закладів вищої освіти.

Досліджуючи показники політики закладів вищої освіти щодо доступності освіти для студентів з ООП, встановили, що у вибраних університетах розроблена нормативно-правова основа для реалізації інклюзії в освітньому процесі. У статутах університетів затверджується право кожної особистості на отримання якісної та доступної освіти, створення гармонійних умов для її соціалізації, професійного становлення і розвитку (табл. 1). Майже у всіх проаналізованих університетах наявні реальні умови для соціалізації,

соціальної адаптації та інтеграції осіб з ООП, більшість ЗВО готові до використання спеціальних освітніх маршрутів для осіб з ООП (за твердженнями НПП та наявною на факультетах документацією). Вагомою є інформаційна підтримка інклюзивності освітнього простору в ЗВО, що забезпечує доступність освіти для всіх категорій студентів, однак не досить методичного забезпечення. НПП (ВМУРоЛ, КНУ) часто не мають досвіду з організації освітнього процесу для студентів з ООП, не готові до застосування спеціальних приладів у процесі лекційних чи практичних занять, не володіють методикою роботи із певними категоріями молоді з ООП.

Таблиця 1

Аналіз переваг і недоліків політики університетів щодо доступності освіти для студентів з ООП

Показники політики створення інклюзивного освітнього середовища	ВМУРоЛ «Україна»	НПУ ім. М. Драгоманова	КУ ім. Б. Грінченка	КНУ ім. Т. Шевченка
нормативно-правова основа інклюзивних процесів у закладі вищої освіти	+	+	+	+
наявність реальних умов соціалізації, соціальної адаптації та інтеграції осіб з ООП	+	+	+	-
використання спеціальних освітніх маршрутів для осіб з ООП	-	+	+	-
підтримка інклюзивності освітнього простору в ЗВО, що забезпечує доступність освіти для всіх категорій студентів	+	+	+	+
організація заходів з формування позитивного іміджу інклюзивної освіти	+	-	+	+
популяризація позитивних змін і успіхів усіх студентів в умовах інклюзивного освітнього простору	+	-	+	+
формування толерантності та поваги до студентів з ООП	+	+	+	+
забезпечення вивчення освітніх потреб студентів у реальних умовах освітньої інклюзії	+	+	+	-

У більшості університетів відбуваються заходи з формування позитивного іміджу інклюзивної освіти, популяризуються позитивні зміни і успіхи всіх студентів в умовах інклюзивного освітнього простору, часто це реалізується за допомогою проведення науково-практичних конференцій, проведення тематичних заходів, до яких залучаються студенти з особливими освітніми потребами. Однак на практиці, поза межами популяризованого процесу висвітлення позитивного ставлення до інклюзивної освіти, в організації освітнього процесу ЗВО із студентами з ООП спостерігаються значні труднощі (НПП складно адаптуються до вимог побудови індивідуальних освітніх маршрутів осіб з ООП, впровадження їх у викладання навчальних дисциплін для груп студентів, які включають окремих «особливих» осіб). У всіх досліджуваних університетах створюються сприятливі умови для формування толерантності та взаємоповаги до студентів з ООП.

Також було виділено показники оцінювання організації освітнього процесу для студентів із ООП (табл. 2).

Таблиця 2

Організація навчання і викладання в університетах для студентів з ООП

Характеристики організації навчання і викладання у ЗВО для студентів з ООП:	ВМУРоЛ «Україна»	НПУ ім. М. Драгоманова	КУ ім. Б. Грінченка	КНУ ім. Т. Шевченка
застосування адаптованого змісту освіти	-	+	+	-
різноаспектність супроводу освітніх процесів	-	-	+	-
наявність структур, які забезпечують соціальну експертизу доступності ресурсів освітнього простору ЗВО	-	-	-	-
стимулювання творчих напрацювань НПП щодо вдосконалення професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього простору	+	+	+	+
розроблення змісту і забезпечення курсів підвищення кваліфікації для педагогічних працівників ЗВО для оволодіння прийомами інклюзивної роботи зі студентами з ООП	+	+	+	-
залучення досвідчених педагогічних працівників до розроблення та здійснення експертизи навчально-методичних матеріалів, які забезпечують ефективність практик інклюзивної освіти	-	+	+	-
визначення ролі і функцій кожного учасника групи супроводу студентів з ООП.	+	+	+	-

До застосування адаптованого змісту освіти виявились готові НПП двох із досліджуваних університетів (НПУ ім. М. Драгоманова і КУ ім. Б. Грінченка), тут педагоги мали вищу підготовленість до роботи зі студентами з ООП, мали досвід організації індивідуальної роботи з ними. Різномасштабність супроводу освітніх процесів та наявність структур, які забезпечують соціальну експертизу доступності ресурсів освітнього простору ЗВО, є проблемною зоною майже у всіх закладах вищої освіти.

Проте найбільш позитивними проявами відзначились показники стимулювання творчих напрацювань НПП щодо вдосконалення професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього простору та розроблення змісту і забезпечення курсів підвищення кваліфікації для науково-педагогічних працівників ЗВО для оволодіння прийомами інклюзивної роботи зі студентами з ООП. Зважаючи на потребу НПП в оволодінні необхідними знаннями і вміннями щодо організації інклюзивного освітнього середовища та підтримуючи політику університету щодо інклюзивної освіти студентів з ООП, на кожному факультеті чи у структурному підрозділі створюються сприятливі умови для роботи творчої групи педагогів, які розробляють методичні рекомендації, створюють програми та курси підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Відповідно до політики імплементації інклюзивного освітнього простору у вітчизняні університети у багатьох з них створюються групи супроводу молоді з ООП, що працюють з урахуванням чітко визначених ролей і функцій фахівців, які надають допомогу «особливим» студентам.

У ході SWOT-аналізу імплементації інклюзивного освітнього середовища у вітчизняних університетах також були проаналізовані інфраструктура та матеріально-технічне забезпечення ЗВО для організації ефективного освітнього процесу для студентів з ООП (табл. 3).

Таблиця 3

Інфраструктура та матеріально-технічне забезпечення університетів для організації ефективного освітнього процесу для студентів з ООП

Інфраструктура і матеріально-технічне забезпечення ЗВО для організації ефективного освітнього процесу для студентів з ООП	ВМУРоЛ «Україна»	НПУ ім. М. Драгоманова	КУ ім. Б. Грінченка	КНУ ім. Т. Шевченка
застосування спеціальних навчальних засобів, навчально-методичного і дидактичного забезпечення відповідно до потреб цих осіб	+/-	+/-	+/-	+/-
безбар'єрність фізичного середовища закладу вищої освіти	+/-	+	+/-	-
безбар'єрність психологічного середовища закладу вищої освіти	+	+	+	+
наявність інформаційних і освітніх ресурсів для підготовки майбутніх фахівців ООП до професійної діяльності	-	+/-	+	-
наявність матеріальних ресурсів, необхідних для забезпечення якості освіти студентів з ООП.	+	-	+	-

У всіх досліджуваних університетах виявлено часткове застосування спеціальних навчальних засобів, навчально-методичного і дидактичного забезпечення відповідно до потреб цих осіб.

Вагома увага у створенні інклюзивного освітнього середовища у ЗВО надається безбар'єрності фізичного середовища закладу вищої освіти, однак не у всіх закладах є об'єктивна змога перепланувати архітектуру приміщень для особливих потреб студентів. Водночас у кожному закладі вищої освіти створено сприятливі умови для безбар'єрності психологічного середовища, проводяться виховні заходи із залученням студентів з ООП, приділяється увага формуванню толерантного ставлення НПП в інших студентів до «особливих» осіб.

Водночас виявлено і слабкі місця матеріально-технічного забезпечення ЗВО для організації ефективного освітнього процесу для студентів з ООП, у половини з досліджуваних університетів не досить інформаційних і освітніх ресурсів для підготовки майбутніх фахівців ООП до професійної діяльності (відсутні підручники із збільшеним шрифтом чи шрифтом Брайля, не досить аудіовальних технічних пристроїв для слабочуючих студентів, відсутнє допоміжне обладнання аудиторій для організації навчального процесу студентів з порушеннями опорно-рухового апарату тощо). Також виявлено недостатність матеріальних ресурсів, необхідних для забезпечення якості освіти студентів з ООП.

Здійснений SWOT-аналіз інклюзивного освітнього середовища у вітчизняних університетах дає змогу визначити шляхи його формування і напрями розвитку, а також висуває на перший план актуальне завдання підвищення професійних компетенцій педагогів, які працюють зі студентами з ООП, забезпечення матеріально-технічної бази університетів, що вдосконалює зміст інклюзивної освіти цих категорій студентів.

Побідні результати дослідження отримано Т. Качаловою та Т. Черненко, які засвідчують, що «інклюзивна освіта в закладах вищої освіти України лише починає упроваджуватись, на відміну від європейської системи, яка має досить ґрунтовні наукові дослідження в цій сфері та практику навчання «особливих» категорій студентів, що побудована на принципах соціальної інклюзії. Вітчизняна система інклюзивної вищої освіти приділяє більше зусиль навчання і професійній підготовці майбутніх фахівців, залишаючи поза увагою науковців та викладацького складу ЗВО соціальну інклюзію, забезпечення умов для соціалізації студентів з ООП» [2, с. 68].

Висновки. Проведений SWOT-аналіз інклюзивного середовища вітчизняних університетів засвідчив наявність сильних і слабких сторін. Сильними сторонами виявилось значне прагнення ЗВО до впровадження інклюзивної освіти з метою забезпечення права осіб з ООП на отримання якісної освіти; створення сприятливих умов для толерантного прийняття «особливих» здобувачів освіти у спільноті НПП та студентів; створення спеціальних умов для навчання студентів з ООП (пошуки індивідуальних форм і методів роботи з цими особами); проведення виховних заходів, що сприяють соціалізації, соціальній адаптації та інтеграції осіб з ООП у колективі студентів; розширення можливостей професійної орієнтації та працевлаштування молоді з ООП та ін. Позитивним є імплементація інклюзивного освітнього простору у вітчизняних університетах і стимулювання творчих напрацювань НПП щодо вдосконалення професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього простору і розроблення змісту і забезпечення курсів підвищення кваліфікації для педагогічних працівників ЗВО для оволодіння прийомами інклюзивної роботи зі студентами з ООП.

Труднощами в організації інклюзивного освітнього середовища у вітчизняних ЗВО виявилися: застосування адаптованого змісту освіти; труднощі розробки і впровадження індивідуальних програм навчання студентів з ООП; використання спеціальних освітніх маршрутів для осіб з ООП; складність координування роботи групи психолого-педагогічного супроводу студента з ООП в інклюзивному освітньому середовищі. Складними моментами в організації навчання студентів з ООП є: застосування спеціальних навчальних засобів, навчально-методичного і дидактичного забезпечення відповідно до потреб цих осіб; безбар'єрність фізичного середовища закладу вищої освіти; наявність інформаційних і освітніх ресурсів для підготовки майбутніх фахівців ООП до професійної діяльності. Більшість університетів не мають достатньої матеріально-технічної бази для забезпечення освітніх потреб «особливих» студентів, а НПП не готові до застосування спеціальних технічних і дидактичних засобів для навчання таких осіб.

Отже, політика імплементації інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти спирається на інституційні нормативно-правові документи, однак практично має цілу низку проблем, які потребують нагального вирішення щодо організації освітнього процесу студентів з особливими освітніми потребами.

Використана література:

1. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 2–5.
2. Качалова Т. В., Черненко Т. В. Упровадження європейських інклюзивних цінностей і принципів у освітнє середовище закладу вищої освіти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2019. № 17. С. 65–69.
3. Кузьменко Т. М. Створення інклюзивного освітнього простору закладу вищої освіти як основа емоційної стабільності особистості студента. *«Практична психологія в інклюзивному середовищі»* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (21 грудня 2019 р.). Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 30–34.
4. Малишевська І. А. Інклюзивне освітнє середовище: генеза поняття. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. № 3. С. 19–26.
5. Міністерська конференція з питань розвитку Болонського процесу (19.11.2020, м. Рим). URL: <https://erasmusplus.org.ua/povnyu/3131-bologna-conference-in-rome-19-nov-2020.html> (дата звернення: 20.12.2020).
6. Наход С. А. SWOT-аналіз інклюзивного освітнього середовища як орієнтир підготовки студентів соціально-педагогічного профілю. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2020. № 2. С. 171–177.
7. Таланчук П. М., Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі : навчально-методичний посібник. Київ : Соціформ, 2004. 128 с.

References:

1. Bondar V. (2003) Intehratsiia ditei z obmezhenymy psykhozofizychnymy mozhlyvostiamy v zahalnoosvitni zaklady: za i proty [Integration of children with mental and physical disabilities in secondary schools: pros and cons]. *Defektolohiia*, 3, 2–5 [in Ukrainian]
2. Kachalova T. V., Chernenko T. V. (2019) Uprovadzhennya yevropeys'kikh inklyuzivnykh tsinnostey u pryntsyviv u osvitnye seredovyshe zakladu vyshchoyi osvity [Management of European inclusive values and principles at the heart of the world will lay down great knowledge]. *Zbirnyk naukovykh prats' Khmel'nyts'koho instytutu sotsial'nykh tekhnolohiy Universytetu «Ukrayina»*, 17, 65–69 [in Ukrainian]
3. Kuzmenko T. M. (2019) Stvorennia inklyuzyvnoho osvitnoho prostoru zakladu vyshchoyi osvity yak osnova emotsiinoi stabilnosti osobystosti studenta [Creating an inclusive educational space of a higher education institution as a basis for emotional stability of a student's personality]. *«Praktychna psykholohiia v inklyuzyvnomu seredovysshi»*: materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi internet-konferentsii (21 hrudnia 2019 r.). Pereiaslav-Khmelnytskyi, 30–34 [in Ukrainian]
4. Malyshevska I. A. (2016). Inklyuzyvne osvitne seredovyshe: heneza poniattia [Inclusive educational environment: the genesis of the concept]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 3, 19–26 [in Ukrainian]

5. Ministers'ka konferentsiya z pytan' rozvytku Bolons'koho protsesu (19.11.2020, m. Rym) [Ministerska conference for the development of the Bologna process (19.11.2020, Rome)]. URL: <https://erasmusplus.org.ua/novyny/3131-bologna-conference-in-rome-19-nov-2020.html> (data zvernennia: 20.12.2020).
6. Nakhod S. A. (2020). SWOT-analiz inkluzyvnoho osvitnoho seredovyshcha yak oriientyr pidhotovky studentiv sotsialno-pedahohichnoho profilu [SWOT-analysis of inclusive educational environment as a reference point for training students of socio-pedagogical profile]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho*, 2, 171–177 [in Ukrainian]
7. Talanchuk P. M., Kolchenko K. O., Nikulina H. F. (2004) Suprovid navchannia studentiv z osoblyvymy potrebamy v intehrovanomomu osvitnomu seredovyshchi: navchalno-metodychnyi posibnyk [Supporting the education of students with special needs in an integrated educational environment: a textbook]. Kyiv: Sotsinform [in Ukrainian]

Kozulya V. M., Skyba Yu. A. SWOT-analysis of inclusive educational environment of domestic universities

As a result of the SWOT-analysis, the strengths of the inclusive educational environment in universities were identified: ensuring the right of a person with special needs to receive quality education; creating special barrier-free conditions for the education of such students; expanding opportunities for vocational guidance and employment of young people with special needs. Weaknesses of creating an inclusive educational environment in Ukrainian universities are: lack of legal and regulatory framework; lack of an adapted model for organizing inclusive higher education; problems of practical organization of inclusive environment in universities.

The conducted SWOT-analysis of the implementation of inclusive educational environment in domestic universities showed the following positive characteristics: significant desire of universities to implement inclusive education, support for the inclusiveness of the educational space, ensuring the availability of education for all categories of students; creation of favorable conditions for tolerant acceptance of «special» students in the community of teachers and students; conducting activities for socialization, social adaptation and integration of persons with special educational needs in a team of students; stimulating the creative work of teachers to improve their professional activities in an inclusive educational space.

Difficult moments in the organization of training for students with special educational needs in higher education institutions were: the use of special educational routes for persons with special needs; the use of special teaching aids and technical devices in accordance with the needs of these persons; barrier-free physical environment of the institution of higher education; not readiness of teachers to organize educational activities of students with special needs.

Taking into account the strengths and weaknesses ensures the success of creating an inclusive environment in higher education, which provides a harmonious combination of psychological and pedagogical conditions, technical means and resources of universities to organize the educational process with people with special educational needs.

Key words: *higher education, higher education institution, inclusion, inclusive educational environment, strengths and weaknesses, student with special educational needs, SWOT-analysis, university.*